

Nota 'Samen Duurzaam'

Waterschap Limburg en Waterschapsbedrijf Limburg

Bezoekadres

Maria Theresialaan 99
6043 CX Roermond

Postadres

Postbus 2207
6040 CC Roermond

IBAN NL10NWAB0636750906
KvK 67682065

088-8890100
info@waterschaplimburg.nl
waterschaplimburg.nl

titel Nota 'Samen Duurzaam'
subtitel Waterschap Limburg en Waterschapsbedrijf Limburg
datum 15 december 2020
versie 2.1
status DB 15-12-2020
zaaknr. 2020-Z4258
documentnr. 2021-D5044

vrijgave Dit document is tot stand gekomen in samenwerking met:

naam	functie	rol
Marieke van Hooff	Clustermanager	
Anne Jongkind	Strategisch adviseur	
Maartje van der Flier	Strategisch adviseur (FOTF)	
Paul Heeskens	Strategisch adviseur	

Inhoudsopgave

Samenvatting	4	
1	Inleiding Nota 'Samen Duurzaam' Waterschap Limburg"	6
2	Wat is nu het kader voor WL en WBL?	6
2.1	Kader internationaal en nationaal	6
2.2	Wat betekent dit kader nu voor WL en WBL?	6
2.3	Bestuursprogramma Waterschap Limburg en Waterschapsbedrijf Limburg 2019-2023	7
2.4	Scenario 'Haalbaar en Betaalbaar'	7
2.5	Samen duurzaam	8
2.6	Implementatie	8
2.7	Conclusies	8
3	Duurzaamheidsdoelen WL	10
3.1	Energie en broeikasgasemissies	10
3.1.1	Energie	10
3.1.2	Reductie van broeikasgasemissies	11
3.2	Circulair denken en handelen	11
3.2.1	Maatschappelijk Verantwoord Inkopen en Duurzaam Opdrachtgeverschap	12
3.3	Biodiversiteit	12
3.4	(Internationale) Samenwerking	13
3.4.1	Samenwerking	13
3.4.2	Internationale samenwerking: Blue Deal	14
3.5	Waar staan we nu en hoe meten we de voortgang?	14
3.6	Middelen	15
4	Duurzaamheidsdoelen WBL	16
4.1	Energie en broeikasgasemissies	16
4.1.1	Energie	16
4.1.2	Reductie van broeikasgasemissies	16
4.2	Circulair denken en handelen	17
4.2.1	Maatschappelijk Verantwoord Inkopen en duurzaam opdrachtgeverschap	17
4.2.2	Grondstoffen	17
4.3	Biodiversiteit	18
4.1	(Internationale) samenwerking	18
4.1.1	Samenwerking	19
5	Rapportage en communicatie	20
5.1	Rapportage aan Algemeen Bestuur	20
5.2	Communicatiestrategie	20
BIJLAGE 1, Kader voor WL en WBL	21	

Samenvatting

De voor u liggende nota 'Samen Duurzaam' is opgebouwd vanuit externe context, interne ambitieniveaus en lopende acties.

In deze nota zijn de doelen van WL gepresenteerd ter **besluitvorming**. De doelen van WBL zijn gepresenteerd **ter informatie** en hebben een eigen besluitvormingsroute doorlopen.

Hieronder volgt een korte samenvatting van de nota.

De context

De nota 'Samen Duurzaam' is opgebouwd vanuit wettelijke kaders en regelgeving en verschillende gemaakte afspraken op het gebied van duurzaamheid. Voorbeelden van die regelgeving en afspraken zijn de Klimaatwet, het Klimaatakkoord, het Grondstoffen- en Energieakkoord en de Green- en Blue Deals.

Dezelfde context is van toepassing op WBL.

Scenario "Haalbaar en Betaalbaar"

In twee themasessies met het algemeen bestuur van Waterschap Limburg op 20 januari 2020 en 19 februari 2020 zijn richtinggevendende beelden en ambities opgehaald over welke doelen met doelstellingen wanneer gehaald moeten zijn en onder welke voorwaarden. Hier komt de keuze voor het scenario 'haalbaar en betaalbaar' uit voort. Kort gezegd: er wordt gedaan wat nodig is om de doelen uit wet- en regelgeving én overige afspraken op tijd te realiseren, binnen de bestedingsruimte.

WBL heeft o.a. op 8 juli 2020 zijn strategische doelen op o.a. het gebied van duurzaamheid aan het Algemeen Bestuur van WL gepresenteerd ter informatie. Vervolgens zijn deze in de AB-vergadering van WBL op 16 september 2020 via de reguliere besluitvorming over het strategisch plan vastgesteld.

Duurzaamheidsdoelen WL

Om de duurzaamheidsdoelen met doelstellingen te bereiken, is een belangrijke rol weggelegd voor duurzame gedragsverandering. Duurzaam gedrag is de sleutel tot het behalen van de duurzaamheidsdoelen en de WL-organisatie jaagt dit gedrag aan. Naast duurzame gedragsverandering is innovatie van essentieel belang. WL heeft gesteld dat in beginsel elke innovatie duurzaam moet zijn.

Op de volgende onderwerpen zijn duurzaamheidsdoelen geformuleerd:

- Energie en broeikasgasemissie
- Circulair denken en handelen
- Biodiversiteit
- (Internationale) Samenwerking.

De concrete uitwerking van de doelen vindt men in [Hoofdstuk 3](#).

Middelen

Hierbij gaat het om voldoende personele capaciteit en financiën om de duurzaamheidsdoelen te realiseren. De personele capaciteit wordt zoveel als mogelijk binnen de organisatie gezocht. Hiermee wordt duurzaamheid in de volle breedte verankerd in de reguliere werkprocessen en maakt het deel uit van het dagelijks werk (denken en handelen). De financiën betreffen de proceskosten. Denk hierbij aan onderzoek, bewustwording, opleiden, ontwerpen, aantonen etc.. Voor WL zijn de benodigde financiële middelen van € 2,0 miljoen t/m 2025 voorzien uit het innovatie- en duurzaamheidsbudget. In de begroting is voor innovatie en duurzaamheid (80500-450204) een structureel bedrag opgenomen van € 800.000 per jaar.

Nota 'Samen Duurzaam'

Waterschap Limburg en Waterschapsbedrijf Limburg

Dit betekent dat tot en met 2025 gemiddeld € 400.000 per jaar uit het betreffende budget benodigd is. Zoals eerder aangegeven betreft dit proceskosten. De WL-begroting is het financiële kader en als er extra middelen nodig zijn verloopt dit altijd via separate besluitvorming.

Voor het realiseren van de doelen met doelstellingen na 2025 zijn nog geen middelen gealloceerd. Zoals eerder gesteld wordt dit concreet als besluitvorming hierover aan de orde is in de begrotingscyclus (hoe vraag).

Rapportage en communicatie

Conform de reguliere planning & control cyclus wordt aan het algemeen bestuur gerapporteerd over de voortgang op de duurzaamheidsdoelen.

Belangrijk onderdeel van het actieplan wordt een communicatiestrategie om duurzaamheid in het DNA van de organisatie te krijgen.

1 Inleiding Nota 'Samen Duurzaam' Waterschap Limburg"

Waterschap Limburg (WL) en Waterschapsbedrijf Limburg (WBL) werken samen met de omgeving aan een duurzame toekomst in een context van wet- en regelgeving, akkoorden, deals en manifesten op het gebied van duurzaamheid.

In deze nota beschrijven we de opzet van "Samen Duurzaam" aan de hand van de context, doelen, nulmeting, middelen, rapportage en communicatie met als doel om de duurzaamheidsdoelen en doelstellingen van **WL vast te stellen**.

In een apart hoofdstuk (Hoofdstuk 4) wordt u **geïnformeerd** over de **ambities, doelen en doelstellingen van WBL** op het gebied van duurzaamheid. Deze zijn gedestilleerd uit de dertien strategische doelen die WBL op 8 juli 2020 aan het AB van WL heeft gepresenteerd.

2 Wat is nu het kader voor WL en WBL?

2.1 Kader internationaal en nationaal

Onderstaand de van toepassing zijnde wet- en regelgeving, akkoorden, deals en manifesten op het gebied van duurzaamheid.

- Sustainable development goals (2015)
- Klimaatwet 2019
- Klimaatakkoord (oktober 2019)
- Energieakkoord 2013
- Manifest Maatschappelijk Verantwoord Inkopen
- Green Deal Grond- Weg en Waterbouw 2.0
- Grondstoffenakkoord 2017
- BlueDeal 2018

Zie [bijlage 1](#) voor een verduidelijking van voornoemde stukken.

2.2 Wat betekent dit kader nu voor WL en WBL?

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de bepalende afspraken uit eerdergenoemd kader:

Doelstellingen	2023	2030	2050
Klimaatwet (2019)		■ CO ₂ emissie: -55%	■ CO ₂ emissie: -95% ■ Duurzame energie: 100%
Klimaatakkoord (-tafels) (2019)		■ Gasloos ■ Duurzame opwek: 70% ■ Mobiliteit: -50% CO ₂ ■ Eigen wagenpark is emissieloos	
Energieakkoord (2013)	■ Verbruik: -15% ■ Opwek: +16%		
Regionale Energie Strategie: <ul style="list-style-type: none"> • Noord- en Midden Limburg • Zuid Limburg 	Definitief vaststellen: Juni 2021		

Doelstellingen	2023	2030	2050
Grondstoffenakkoord (2017)	<ul style="list-style-type: none"> ■ Circulair uitvragen 100% 	<ul style="list-style-type: none"> ■ -50% primair grondstofverbruik ■ 100% circulair aanbesteden 	100% circulair

2.3 Bestuursprogramma Waterschap Limburg en Waterschapsbedrijf Limburg 2019-2023

WL en WBL bestrijken een uniek landschap. Binnen het eigen gebied vergt dat een aanpak op maat van waterkwaliteit, waterveiligheid en klimaatadaptatie.

In het bestuursprogramma verbinden, vernieuwen, versterken staat dat WL en WBL de kerntaken als uitgangspunt hebben, maar dat deze alleen niet volstaan om de uitdagingen die er zijn goed aan te pakken. Innovatie en duurzaamheid verdienen een prominente rol om de uitdagingen efficiënter, effectiever en verantwoordelijk op te pakken. WL en WBL zijn ambitieus en realiseren zich tegelijkertijd dat er keuzes nodig zijn. De ambities moeten "haalbaar en betaalbaar" zijn. De succesfactoren zijn: verbinden en samenwerken met de omgeving en belanghebbenden, innovatie en een wendbare en kostenbewuste organisatie zijn.

Het bestuursprogramma is uitgewerkt in de kadernota 2020-2025 waarbij is aangegeven:

'Waterschapsbedrijf Limburg en Waterschap Limburg geven samen vorm aan duurzaamheid. Zo zal WBL in 2025 energieneutraal zijn.'

2.4 Scenario 'Haalbaar en Betaalbaar'

In een tweetal themasessies met het Algemeen Bestuur van Waterschap Limburg respectievelijk d.d. 20-01-2020 en 19-02-2020 zijn richtinggevende beelden en ambities opgehaald over welke doelen met doelstellingen wanneer gehaald moeten zijn en onder welke voorwaarden. Uit deze sessies komt de keuze voor het scenario 'haalbaar en betaalbaar' naar voren. Kort gezegd: er wordt gedaan wat nodig is om de doelen uit wet- en regelgeving én overige afspraken op tijd te realiseren binnen de bestedingsruimte.

Uit deze sessies is ook onderstaande WL-visie op duurzaamheid te herleiden:

"Waterschap Limburg draagt met al haar activiteiten zorg voor de omgeving, nu en straks. Ze ontwikkelt samen met partners (innovatieve) oplossingen in een gezonde balans tussen kosten en maatschappelijke baten die voorzien in de behoeften van de huidige generatie, zonder de behoeften van toekomstige generaties in gevaar te brengen."

WBL heeft haar strategische doelen met duurzaamheidsdoelstellingen en ambities informerend aan het Algemeen Bestuur van WL gepresenteerd op 8 juli 2020. Vervolgens zijn deze in de AB-vergadering van WBL op 16 september 2020 via de reguliere besluitvorming over het strategisch plan, vastgesteld.

2.5 Samen duurzaam

De context van wet -en regelgeving, akkoorden, deals en manifesten is voor WL en WBL hetzelfde. Gezien de aard van de beide organisaties wordt uiteindelijk aan dezelfde doelen gewerkt op een manier die past bij de taakstelling van betreffende organisatie. Dit resulteert in doelstellingen en activiteiten die specifiek voor WL of WBL zijn. Ook de planning is specifiek per organisatie. In deze nota ziet u dit terug in hoofdstuk 3 (WL) en 4 (WBL).

In de opdracht van WL aan WBL is aangegeven dat er veel waarde wordt gehecht aan een goede, soepele samenwerking. Concreet zijn er duurzaamheidsonderwerpen waarop WL en WBL samen optrekken, omdat er synergiewinst mee te behalen is (elkaar versterken). Onder andere:

- WBL plaatst mede namens WL zonnepanelen;
- WL neemt deel aan de Regionale Energie Strategieën, ook namens WBL;
- Gezamenlijk is een kanskaart voor een duurzame energievoorziening opgesteld;
- Het gezamenlijk onderzoeken van de mogelijkheid om effluent in te zetten tegen verdroging;
- Het uitbreiden van de Centrale Regie Kamer (CRK) voor WL-taken;
- Verduurzamen van het hoofdkantoor in Roermond.

2.6 Implementatie

Het realiseren van de in deze nota genoemde duurzaamheidsdoelen is vooral een kwestie van doen. Dit vraagt om een duurzame gedragsverandering van de gehele organisatie.

Dit gaat ook om het tonen van voorbeeldgedrag door bestuurders, management en medewerkers: 'goed voorbeeld, doet goed volgen'.

De organisatie jaagt deze gedragsverandering, het in het DNA krijgen van duurzaamheid, aan door:

- het stellen van doelen,
- het monitoren en delen van de voortgang op die doelen,
- kennis en kunde op te doen en te delen,
- duurzaam gedrag aantrekkelijk te maken.

In de acties die benodigd zijn om de doelen te behalen, wordt hier volop aandacht aan besteed.

Deze acties, die gericht zijn op gedrag, worden ook afgestemd met WBL.

2.7 Conclusies

In de Kadernota 2020-2025 en daarna de begroting 2021 is opgenomen dat WL en WBL in 2025 100% energieneutraal werken.

Aanvullend daarop laat paragraaf 2.2 zien welke doelen er vanuit het geldende kader gehaald moeten worden in 2030:

- 55% CO₂ reductie;
- Gasloos;
- 70% duurzame opwek van energie;
- Reductie van 50% CO₂ emissie op mobiliteit;
- Eigen wagenpark is emissieloos;
- 50% reductie van het primair grondstofverbruik;
- 100% circulair aanbesteden.

Met het vaststellen van deze nota geeft het AB de organisatie van WL de opdracht om de in deze nota geformuleerde duurzaamheidsdoelen WL te behalen. Om deze doelen te behalen wordt een uitvoeringsplan op basis van de uit de organisatie opgehaalde acties, opgesteld. De impact van de

acties zijn doorgerekend en die doorrekening laat zien dat de gestelde doelen gehaald kunnen worden. Het betreft procesacties.

Het uitvoeringsplan is dynamisch van aard. Dat wil zeggen dat het plan wordt bijgesteld wanneer dat nodig is om het doel te halen en om flexibel te blijven als er bijvoorbeeld in- of externe ontwikkelingen zijn in beleid, wet- en regelgeving (voortschrijdend inzicht via Plan Do Check Act). Steeds met de focus om de uiteindelijke doelen te behalen.

De kosten voor de uitvoering van het uitvoeringsplan worden uit het innovatie- en duurzaamheidsbudget gedekt. In de begroting is voor innovatie en duurzaamheid (80500-450204) een structureel bedrag opgenomen van € 800.000 per jaar.

Voor het realiseren van de doelen met doelstellingen na 2025 zijn nog geen middelen gealloceerd en wordt dit concreet als besluitvorming hierover aan de orde is in de begrotingscyclus (hoe vraag). De WL-begroting is het financiële kader en als er extra middelen nodig zijn verloopt dit altijd via separate besluitvorming.

WBL heeft in de reguliere besluitvormingsroute zijn aanpak vastgesteld.

3 Duurzaamheidsdoelen WL

Zoals eerder aangegeven zijn er met het Algemeen Bestuur van WL twee thema-sessies geweest. De beelden en ambitie die daar zijn opgehaald, zijn vertaald naar concrete doelen met doelstellingen. Hieronder worden deze per thema toegelicht. Bij onderstaande thema indeling is aangesloten bij de indeling die bij de jaarlijkse rapportage (Waterspiegel) door de Unie van Waterschappen wordt gehanteerd. Dit vergemakkelijkt rapportage en benchmark.

De rol van innovatie:

Om duurzaamheidsdoelen te behalen is naast het eerder benoemde duurzame gedrag, een belangrijke rol weggelegd voor innovatie. Dit is ook duidelijk terug gekomen tijdens de eerder genoemde sessies met het AB. WL heeft gesteld dat in beginsel elke innovatie duurzaam moet zijn of met andere woorden: een innovatie moet bijdragen aan één of meerdere duurzaamheidsdoelen.

Onderstaand worden per duurzaamheidsthema de doelen met doelstellingen van WL toegelicht. Het referentiejaar voor het halen van doelstellingen is in de regel 2018 tenzij anders aangegeven.

3.1 Energie en broeikasgasemissies

Het thema energie draait vooral om energiegebruik reduceren, gasloos worden en duurzaam opwekken van energie.

Het thema broeikasgasemissies gaat om het reduceren van uitstoot van broeikasgassen.

3.1.1 Energie

Doel energie: 100% energieneutraal in 2025.

Dit sluit aan bij SDG-doel 7 Duurzame en betaalbare energie.

Het hoofddoel is voldoende duurzame energie opwekken zodat de eigen organisatie, in 2025 energieneutraal werkt. Energieneutraal staat voor een situatie waarin over een jaar gemeten het energiegebruik van een gebouw object ten minste nul is: er wordt niet meer energie uit het gas -en elektriciteitsnet betrokken dan er vanuit duurzame bronnen wordt opgewekt.

De duurzame opwek kan zelf gerealiseerd worden, maar er kan ook duurzame (groene) energie ingekocht worden, aldus het Algemeen Bestuur van WL op 19 februari 2020.

Doelstellingen	2023	2025	2030	2050
Ergieneutraal zijn t.o.v. referentiejaar 2018	50%	✓		
15% van het <u>eigen</u> energieverbruik reduceren t.o.v. van het referentiejaar 2018	✓			
70% van het <u>eigen</u> energieverbruik zelf produceren t.o.v. van het referentiejaar 2018			✓	
Aquathermie inzetten als volwaardige warmtebron				✓
WL is gasloos			✓	
Energievoorziening van de assets verduurzamen		✓		

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

3.1.2 Reductie van broeikasgasemissies

*Doel CO₂ neutraliteit: 55% reductie van CO₂ in 2030 t.o.v. 1990.
Dit sluit aan bij SDG-doel 13 Klimaatverandering aanpakken.*

Een CO₂-neutrale organisatie is het ultieme doel. Hiervoor is het nodig om om de uitstoot van broeikasgassen te neutraliseren. Het hoofddoel is om de uitstoot van CO₂-equivalenten met 55% gereduceerd te hebben in 2030 (Klimaatwet). Deze reductie is ten opzichte van de uitstoot in referentiejaar 1990. Bij de nulmeting is gebleken dat de uitstoot van 1990 overeenkomt met de uitstoot van 2018. De cijfers over 2018 zijn bekend (zie verder Nulmeting).

Doelstellingen	2023	2025	2030	2050
55% CO ₂ -uitstoot gereduceerd t.o.v. 1990		-25%	✓	
Goed voorbeeldgedrag betekent dat WL in 2025 volledig CO ₂ -neutraal rijdt waarbij betaalbaarheid een belangrijk criterium is		✓		
50% CO ₂ -uitstoot gereduceerd op zakelijke mobiliteit d.m.v. reductie op kilometers t.o.v. 2018		-25%	✓	
50% CO ₂ -uitstoot gereduceerd op woon-werkverkeer t.o.v. 2018		-25%	✓	
100% CO ₂ -neutraal aanleggen en onderhouden van het watersysteem	25%	50%	✓	
95% CO ₂ -uitstoot gereduceerd t.o.v. 1990				✓

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

3.2 Circulair denken en handelen

Circulariteit gaat om alle in een product gebruikte materialen nuttig in te zetten in hetzelfde of een ander product zonder dat daar kwaliteitsverlies optreedt. Wanneer alle restproducten hergebruikt kunnen worden en de producten milieuneutraal zijn, is deze kringloop compleet. Met andere woorden het gaat om het sluiten van de materialenkringlopen.

WL wil in 2050 100% circulair zijn (Grondstoffenakkoord). Voor WL gaat circulair denken en handelen vooral op in de rol van opdrachtgever. Als opdrachtgever kan Waterschap Limburg de markt uitdagen om circulaire oplossingen te bieden bij nieuwe projecten, onderhoud en renovatie. Daarnaast heeft WL te maken met (rest)afval dat uit de werkprocessen van WL voortkomt.

*Doel circulariteit: 100% circulair in 2050.
Dit sluit aan bij SDG-doel 12 Duurzame consumptie en productie.*

Doelstellingen	2023	2025	2030	2050
100% circulair WL	25%	50%	75%	✓

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

3.2.1 Maatschappelijk Verantwoord Inkopen en Duurzaam Opdrachtgeverschap

Om nog meer maatschappelijk verantwoord bezig te zijn, zijn de volgende doelen op het gebied van duurzaam opdrachtgeverschap en afval geformuleerd:

Doelstellingen	2023	2025	2030	2050
Duurzaam GWW 2.0 toepassen in alle bouw- en renovatieprojecten. Speciale aandacht voor het gebruik van lokale materialen en het experimenteren daarmee.	✓			
Reductie van 95% (rest)afval t.o.v. 2018	-25%	-50%	✓	
Het watersysteem en de waterkeringen (nieuw, te onderhouden/reoveren en te vervangen) zijn circulair ingekocht			✓	
De gebouwen van Waterschap Limburg zijn in 2025 een voorbeeld van duurzaamheid in alle facetten, omdat de gebouwen onderdeel zijn van het duurzame imago. De meerjaren-onderhoudsbegroting is een belangrijk ankerpunt bij de realisatie hiervan		✓		

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

3.3 Biodiversiteit

Biodiversiteit is de verscheidenheid aan plant -en diersoorten in de wereld.

Dit is gelinkt aan SDG 14 Bescherming van zeeën en oceanen en SDG 15 Herstel ecosystemen en behoud biodiversiteit.

Doelstellingen	2023	2025	2030	2050
Biodiversiteit in de volle breedte mee te nemen en te stimuleren bij het vernieuwen, onderhoud, renovatie en vervanging in het watersysteem en waterkeringen. Biodiversiteit is een vast criterium. Minimale variant is doen wat noodzakelijk is vanuit vigerende wet- en regelgeving.		✓		
De zalm terugbrengen in het watersysteem: eerste generatie zalm		✓		
De populatie muskusrat en beverrat terugbrengen tot nul			✓	
Er wordt samengewerkt met partijen om hoogwaardige toepassing van maaisel te realiseren	✓			

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

3.4 (Internationale) Samenwerking

Voor het realiseren van de duurzaamheidsdoelen en de daaraan gerelateerde SDG-doelen is samenwerking essentieel. Samenwerken gaat om gedrag! Gedrag is een zeer belangrijke succesfactor als het gaat om het behalen van de duurzaamheidsdoelen (transitie). Ook het tonen van voorbeeldgedrag is hierbij noodzaak ('Goed voorbeeld doet goed volgen').

Het gaat hier om samenwerking intern, met de (naaste) omgeving, in de keten, regionaal, nationaal en internationaal. Om nog beter te kunnen samenwerken zijn er voor de eigen organisatie doelstellingen gesteld. Die zijn hieronder weergegeven. Ook is er aandacht voor de internationale samenwerking in de vorm van de Blue Deal.

3.4.1 Samenwerking

WL heeft veel aandacht voor samenwerking en alles wat daarbij hoort. Dit linkt aan een aantal SDG-doelen: SDG 1 Einde aan armoede, SDG 2 Einde aan honger, SDG 3 Gezondheid en welzijn, SDG 4 Goed onderwijs, SDG 5 Vrouwen en mannen gelijk, SDG 8 Fatsoenlijke banen en economische groei en SDG 10 Minder ongelijkheid.

De essentie van samenwerken is dat je bijdraagt aan een gezamenlijk resultaat, ook wanneer je er zelf niet (direct) voordeel van hebt. Het gezamenlijk resultaat is duurzaamheid als kernwaarde een volwaardige plek geven bij ons denken en handelen. In onderstaande tabel staan, naast een aantal concrete (SMART= Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdgebonden) doelstellingen ook een aantal inspanningsdoelstellingen. Deze komen als SMARTe-doelstelling terug in het organisatieontwikkelingstraject "Eenvoud en Focus" (resultaatgerichte, proactieve en wendbare organisatie).

Doelstellingen	2023	2025	2030	2050
Bestuur, management en medewerkers vertonen te allen tijde duurzaam gedrag in hun werkzaamheden en spreken elkaar hier op aan.	✓			
De organisatie vermindert het aantal verplaatsingen ten behoeve van overleggen significant door gebruik van moderne communicatiemiddelen (b.v. toepassen van videoconferencing).	✓			
Beschikbaar stellen van eigen grond aan derden voor duurzaamheidsdoelen is gerealiseerd			✓	
De organisatie is flexibel genoeg om de veranderingen in de maatschappij proactief te vertalen, resultaatgericht, is vitaal en het werkplezier van de medewerkers maakt een duurzame inzet in het werk mogelijk (Eenvoud en Focus)		✓		
Met een gericht vitaliteitsbeleid en aandacht voor gezondheid beperken we het ziekteverzuim significant (Afspraak OR WL in 2021 opstellen vitaliteitsbeleid).	✓			

Doelstellingen	2023	2025	2030	2050
Er wordt actief samengewerkt met bedrijven, burgers, kennisinstellingen en andere betrokkenen (Multiple Helix) om in 2023 tenminste twee innovaties op het gebied van duurzaamheid geïmplementeerd te hebben.	✓			
Medewerkers van Waterschap Limburg beschikken over voldoende relevante kennis en kunde met betrekking tot duurzaamheid en passen dit toe in hun dagelijkse werk. Kennis en kunde wordt verkregen door passende opleidingen en trainingen te volgen. Deze opleidingen en trainingen worden door WL vanaf 2021 gefaciliteerd en krijgen expliciet een plek in Eenvoud en Focus.		✓		

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

3.4.2 Internationale samenwerking: Blue Deal

Samenwerken zoals binnen de Blue Deal past bij SDG 17: partnerschappen voor de doelen.

Doelstelling	2023	2025	2030	2050
Twintig miljoen mensen in veertig stroomgebieden toegang geven tot schoon, veilig en voldoende water			✓	

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het programma Blue Deal afloopt.

3.5 Waar staan we nu en hoe meten we de voortgang?

Om de voortgang van het actieplan te kunnen monitoren, is een nulmeting over 2018 uitgevoerd. Deze nulmeting is gedaan in de vorm van een CO₂-voetafdruk waarin naast de broeikasgassenuitstoot ook energie is geïnventariseerd (deze is op basis van volume omgerekend naar CO₂-emissie). De voetafdruk laat zien waar de uitstoot van broeikasgassen bij WL plaatsvindt. Opgemerkt moet worden dat er data ontbreekt en/of ingeschat is. Dit is bijvoorbeeld het geval op het gebied van circulair denken en handelen: data rondom afval uit de eigen organisatie ontbreekt. De verwachting is dat de totale uitstoot toeneemt wanneer er meer data bekend is. In het actieplan zijn acties opgenomen om deze informatie zo snel mogelijk beschikbaar te krijgen. Onderstaande tabel laat de cijfers zien met betrekking tot CO₂-equivalenten en energie over 2018:

		2018
CO₂-uitstoot		2.676 ton CO ₂
Energie opwek		555 MWh
Energie verbruik		1.950 MWh

Voor WL is in het referentiejaar 2018 de voetafdruk 2.676 CO₂-equivalenten.

De monitoring van de voortgang op de doelen vindt plaats met behulp van een dashboard.

3.6 Middelen

Hierbij gaat het om voldoende personele capaciteit en voldoende financiën om de duurzaamheidsdoelen te realiseren (randvoorwaardelijk).

Voldoende personele capaciteit

Om het programma uit te kunnen voeren is voldoende personele capaciteit nodig. Er is een benchmark uitgevoerd hoeveel capaciteit er bij andere waterschappen benodigd is om een dergelijk duurzaamheidsprogramma goed te kunnen realiseren. Op basis van deze benchmark is er op jaarbasis ca. 6.000 – 7.500 uur netto nodig. Deze capaciteit wordt zo veel als mogelijk binnen de organisatie gezocht zodat duurzaamheid verankerd wordt in de werkprocessen en hiermee structureel onderdeel wordt van de reguliere bedrijfsvoering.

Voldoende financiën

Voor WL zijn de financiële middelen van € 2,0 miljoen t/m 2025 voorzien uit het innovatie- en duurzaamheidsbudget. In de begroting is voor innovatie en duurzaamheid (80500-450204) een structureel bedrag opgenomen van € 800.000 per jaar.

Dit betekent dat tot en met 2025 gemiddeld € 400.000 per jaar uit het betreffende budget benodigd is. Zoals eerder aangegeven is de WL-begroting het financiële kader en als er extra middelen nodig zijn verloopt dit altijd via separate besluitvorming.

4 Duurzaamheidsdoelen WBL

Onderstaand worden **ter informatie** in dezelfde opzet als WL per duurzaamheidsthema de doelstellingen van WBL toegelicht. Deze zijn via de reguliere route van WBL bestuurlijk vastgesteld en zijn verbonden aan de algemene strategische doelstellingen van Waterschapsbedrijf Limburg zoals eerder gepresenteerd aan het AB van WL d.d. 8 juli 2020.

4.1 Energie en broeikasgasemissies

Het thema energie draait vooral om energiegebruik reduceren, gasloos worden en duurzaam opwekken van energie.

Het thema broeikasgasemissies gaat om het reduceren van uitstoot van broeikasgassen.

4.1.1 Energie

Doel energie: 100% energieneutraal in 2025.

Dit sluit aan bij SDG-doel 7 Duurzame en betaalbare energie.

Het hoofddoel is voldoende duurzame energie opwekken zodat de eigen organisatie, in 2025 energieneutraal is. Energieneutraal staat voor een situatie waarin het WBL tenminste evenveel elektriciteit uit duurzame bronnen opwekt als dat het zelf verbruikt.

Doelstellingen	2020	2021	2022	2023	2025	2028	2030	2050
Op weg naar klimaatneutraliteit is een tussenstap energieneutraliteit per 2025					✓			
Op weg naar klimaatneutraliteit gebruiken we per 2028 geen aardgas meer.						✓		

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

4.1.2 Reductie van broeikasgasemissies

Doel Klimaatneutraal: 100% reductie van CO₂ in 2030.

Dit sluit aan bij SDG-doel 13 Klimaatverandering aanpakken.

WBL definieert klimaatneutraal als volgt: klimaatneutraal betekent geen emissie aan fossiele brandstof gerelateerde en overige broeikasgassen (methaan, lachgas, CFK, SF6, etc.)

Doelstellingen	2020	2021	2022	2023	2025	2028	2030	2050
We zijn klimaatneutraal en klimaatbestendig per 2030							✓	

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

4.2 Circulair denken en handelen

Circulariteit gaat om alle in een product gebruikte materialen nuttig in te zetten in hetzelfde of een ander product zonder dat daar kwaliteitsverlies optreedt. Wanneer alle restproducten hergebruikt kunnen worden en de producten milieuneutraal zijn, is deze kringloop compleet. Met andere woorden het gaat om het sluiten van de materialenkringlopen.

WBL streeft het doel van 100% circulair in 2050 na.

Voor WBL gaat circulair denken en handelen vooral met betrekking tot het gebruik, (terug)winnen, inkopen en verwijderen van grondstoffen. Daarnaast is WBL ook opdrachtgever en in die rol hebben zij ook te maken met circulair denken en handelen.

Doel circulariteit: 100% circulair in 2050.

Dit sluit aan bij SDG-doel 12 Duurzame consumptie en productie.

Doelstellingen	2020	2021	2022	2023	2025	2028	2030	2050
100% circulair WBL								✓

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

4.2.1 Maatschappelijk Verantwoord Inkopen en duurzaam opdrachtgeverschap

Om een nog duurzamer opdrachtgever te worden, is het volgende doel geformuleerd:

Doelstellingen	2020	2021	2022	2023	2025	2028	2030	2050
We realiseren het MVI-ambitieniveau 2 per 2025					✓			

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

4.2.2 Grondstoffen

Hieronder zijn de doelen en de planning voor realisatie van de doelen van WBL op het gebied van grondstoffen opgenomen:

Doelstellingen	2020	2021	2022	2023	2025	2028	2030	2050
We maken gebruik van alle mogelijkheden voor duurzaam verwaarden van slib ¹	65%						✓	
We maken gebruik van alle mogelijkheden voor het duurzaam terugwinnen van grondstoffen*								
We maken minimaal gebruik van primaire grondstoffen en hulpstoffen.							- 50%	
We verlengen de inzetbaarheid van materialen, grondstoffen, componenten en producten in waarde cycli ²								

Doelstellingen	2020	2021	2022	2023	2025	2028	2030	2050
We hebben inzicht per 2021 welke stoffen we gaan verwijderen		✓						
We verwijderen medicijnresten, micro's en overige stoffen voor minimaal 70% op onze "hotspot" locaties en hebben we een reductie van 50% bereikt van de ecotoxicologische risico's van het effluent per 2030							✓	
We hebben normen vastgesteld voor deze stoffen per 2023, vooruitlopend op wettelijke normen die landelijk worden vastgesteld.				✓				
We zijn volledig circulair per 2050								✓

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

¹ Duurzaam verwaarden is niet verbranden en storten maar tenminste toepassen (huidige 65% wordt mee verbrand en dient als vulstof voor cement, verbranden bij INDAVER is weliswaar nagenoeg energieneutraal maar levert geen netto energie en wel asrest.

² Voor deze doelen wordt voor elk nog een tijdstip uitgezocht waarop ze gerealiseerd moet zijn.

4.3 Biodiversiteit

Biodiversiteit is de verscheidenheid aan plant -en diersoorten in de wereld.

Dit is gelinkt aan SDG 14 Bescherming van zeeën en oceanen en SDG 15 Herstel ecosystemen en behoud biodiversiteit.

Om bij te dragen aan de biodiversiteit zijn de volgende doelen geformuleerd:

Doelstellingen	2020	2021	2022	2023	2025	2028	2030	2050
We minimaliseren emissies met een ongunstig effect op ecologie naar bodem, water (excl. effluent) en atmosfeer (excl. Broeikasgassen) *					75%		✓	
We realiseren een toename of stabiliteit van biodiversiteit en ecosystemendiensten op de terreinen van WBL in relatie tot de directe omgeving *					75%		✓	

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

4.1 (Internationale) samenwerking

Het realiseren van de duurzaamheidsdoelen en de daaraan gerelateerde SDG-doelen vragen om samenwerking. Samenwerken gaat om gedrag en gedrag is een zéér belangrijke succesfactor als het

gaat om het behalen van de duurzaamheidsdoelen. Ook het tonen van voorbeeldgedrag valt hier onder.

Het gaat hier om samenwerking intern, met de (naaste) omgeving, in de keten, regionaal, nationaal en internationaal.

Om nog beter te kunnen samenwerken, is er binnen WBL ook aandacht voor de interne organisatie en zijn er doelen gesteld op dat gebied. Die zijn hieronder beschreven.

4.1.1 Samenwerking

WBL heeft veel aandacht voor samenwerking en alles wat daarbij hoort. Dit linkt aan een aantal SDG-doelen: SDG 1 Einde aan armoede, SDG 2 Einde aan honger, SDG 3 Gezondheid en welzijn, SDG 4 Goed onderwijs, SDG 5 Vrouwen en mannen gelijk, SDG 8 Fatsoenlijke banen en economische groei en SDG 10 Minder ongelijkheid.

Hieronder volgt een tabel met een overzicht van de doelen op het brede gebied van samenwerking:

Doelstellingen	2020	2021	2022	2023	2025	2028	2030	2050
We ontwikkelen en leveren diensten en producten aan partners per 2025					✓			
We delen kennis, informatie en vaardigheden per 2025					✓			
We brengen waarde naar buiten per 2025					✓			
We halen kennis en informatie per 2025					✓			
We halen waarde naar binnen per 2025					✓			
We stellen de gewenste interne werkcultuur en omgang met externen vast		✓						
We vergroten de sociale duurzaamheid						✓		
Bij alle keuze die we maken wegen we duurzaamheid, kwaliteit en prijs per 2025					✓			
We maken keuzes die waarde toevoegen aan de maatschappij per 2025					✓			

* Het groene vinkje betekent dat in dat jaar het doel gerealiseerd is.

5 Rapportage en communicatie

Het Algemeen Bestuur wordt geïnformeerd over de voortgang op het gebied van de in deze nota genoemde doelen van WL.

Ook is communicatie over het duurzaamheidsprogramma van belang.

Beide onderwerpen komen aan bod in onderstaande paragrafen.

5.1 Rapportage aan Algemeen Bestuur

De voortgang op de doelen van WL wordt gemonitord. Hierbij is de eerdergenoemde nulmeting de referentie.

Het Algemeen Bestuur wordt geïnformeerd over de voortgang via de reguliere Planning & Control cyclus. Het genoemde dashboard in paragraaf 3.5 speelt hierbij een belangrijk rol en visualiseert praktisch de voortgang.

5.2 Communicatiestrategie

Belangrijk onderdeel van het actieplan is een communicatiestrategie met een helder communicatieplan. Dit geeft weer op welke manier er gecommuniceerd kan worden om de duurzame gedragsverandering tot stand te brengen en op die manier duurzaamheid in het DNA van de organisatie te krijgen.

Een communicatieplan wordt opgesteld in samenspraak met de organisatie en haakt aan bij het watermerk 'We maken de wereld mooier' komend uit het organisatieontwikkelprogramma 'Eenvoud en Focus'. Het plan gaat in op de doelgroepen en middelen. De planning geeft een kort stappenplan weer waarmee de communicatie rondom duurzaamheid wordt vormgegeven. Een van de essentiële punten uit het communicatieplan is om een koplopersgroep of voortrekkersgroep te formeren. Dit zijn mensen die intrinsiek gemotiveerd zijn voor dit onderwerp en uit alle geledingen van de organisatie komen. Deze groep neemt de organisatie mee in alle onderwerpen rondom duurzaamheid.

BIJLAGE 1, Kader voor WL en WBL

Sustainable Development Goals (2015)

Met de 17 Sustainable Development Goals (SDG's) of Duurzame Ontwikkelingsdoelen willen de Verenigde Naties in 2030 een eind hebben gemaakt aan armoede, ongelijkheid en klimaatverandering in de wereld. De 17 doelen zijn in te delen in 3 groepen: Social, Environmental en Economic, ofwel het meer bekende People, Planet en Profit. Het CBS meet voor Nederland, elk jaar, de voortgang op de 169 subdoelen met 191 meetbare indicatoren. In 2023 meet de Verenigde Naties per land de voortgang op de SDG's.

Voor het programma Samen Duurzaam zijn de SDG's een kapstok voor de eigen doelen.

Klimaatwet (2019)

Eind juni 2019 is de Nederlandse Klimaatwet vastgesteld. In de Klimaatwet staat hoe het Nederlandse klimaatbeleid invulling geeft aan het op 12 december 2015 tot stand gekomen Akkoord van Parijs. In de wet staat hoe sterk de uitstoot van het broeikasgas CO₂ de komende decennia moet zijn teruggedrongen. De regeringspartijen, GroenLinks, PvdA en SP hebben afgesproken dat de uitstoot in 2050 95% moet zijn afgenomen ten opzichte van de hoeveelheid in 1990, met als tussendoel 49%-55% in 2030.

Met name voor de langere termijn reiken de ambities in de Klimaatwet verder dan in het eerder gesloten regeerakkoord. In dat akkoord was nog geen concrete doelstelling opgenomen.

Ook is in de Klimaatwet vastgelegd dat in 2050 alle elektriciteit op CO₂-neutrale wijze moet worden opgewekt.

Klimaatakkoord (oktober 2019)

Het Klimaatakkoord, medeondertekend door UVW, geeft invulling aan de Klimaatwet opgesteld aan de Klimaattafels.

Dit akkoord is een pakket maatregelen dat als doel heeft de CO₂-uitstoot in 2030 te reduceren met 49%-55% ten opzichte van 1990 en met 95% in 2050.

Deze maatregelen zijn tot stand gekomen met breed maatschappelijk draagvlak en de actieve steun van diverse bijdragende partijen.

De onderhandelingen vonden plaats aan vijf Klimaattafels: Elektriciteit, Landbouw en landgebruik, Mobiliteit, Gebouwde omgeving en Industrie. De hieruit voortkomende maatregelen zijn opgesteld om de klimaatverandering tegen te gaan. Met 195 andere landen heeft Nederland zich gecommitteerd om in 2050 de opwarming van de aarde te beperken tot 2 graden Celsius en, zo mogelijk, tot 1,5 graden Celsius ten opzichte van 1990.

De Rijksoverheid wil de broeikasgasemissies met 49%-55% reduceren in 2030. De politiek is ervoor verantwoordelijk dat dit doel wordt gehaald. In het Klimaatakkoord hebben bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden de maatregelen vastgelegd hoe dit doel te realiseren en door welke partij(en). Het kabinet heeft in het regeerakkoord ook maatregelen aangekondigd die geen onderdeel zijn van het Klimaatakkoord. De belangrijkste hiervan is het stoppen van elektriciteitsproductie in kolencentrales in 2030.

Overige belangrijke overkoepelende akkoorden

Naast de hierboven genoemde internationale verdragen, wet en akkoorden hebben WL en WBL ook een aantal specifieke akkoorden medeondertekend. Hieronder zijn de belangrijkste opgesomd.

Energieakkoord (2013)

Het Energieakkoord is in 2013 getekend, mede door de Unie van Waterschappen, en bestaat uit tien pijlers. De essentie van dit Energieakkoord is een duurzame groei en de aanpak van het klimaatprobleem. Deze pijlers versterken elkaar en vormen een integraal pakket. De betrokken partijen onderschrijven de doelstellingen, de aangegeven maatregelen en de borging ervan.

Het betreft de volgende doelen:

- een besparing van het finale energieverbruik met gemiddeld 1,5% per jaar;
- 100 PJ aan besparing in het finale energieverbruik van Nederland per 2020;
- een toename van het aandeel hernieuwbare energieopwekking naar 14% in 2020;
- een verdere stijging van dit aandeel naar 16% in 2023;
- creëren van ten minste 15.000 voltijdbanen, voor een belangrijk deel de eerstkomende jaren.

Manifest Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (2016)

In het Manifest Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) hebben 160 overheidspartijen, waaronder WL en WBL, afgesproken werk te maken van MVI in de eigen organisatie en daarbij verder te gaan dan het toepassen van minimumeisen.

De ondertekenaars hebben zich gecommitteerd aan het maken van een actieplan MVI (gelinkt aan de eigen ambities), het delen van ervaringen en het meten van de voortgang.

In het actieplan MVI komen drie hoofdelementen terug:

1. Op welke beleidsdoelen wilt u inzetten met MVI?
2. Hoe betreft u de hele organisatie daarbij?
3. Welk inkoopinstrumentarium past daarbij?

Green Deal Grond -Weg -en Waterbouw 2.0 (2017)

Doel van de Green Deal grond-, weg- en waterbouw 2.0 (GWW) is het borgen van duurzaamheid in de hele aanbestedingsprocedure én het ontwikkelen van een duurzame aanpak aan de hand van projecten en praktijkervaringen. Op deze wijze komen partijen tot oplossingen die voor de hele sector werkzaam zijn.

Het potentieel aan duurzaamheidswinst voor de GWW-sector in Nederland, is groot. Niet alleen gaat het om hoge financiële bedragen, ook de milieu-impact vanwege het grote volume grondstoffen- en energiegebruik maakt het mogelijk een significante bijdrage te leveren aan vermindering van de CO₂-uitstoot.

Daarnaast kunnen partijen door het bundelen van kennis en creativiteit complexe ruimtelijke vraagstukken beter het hoofd bieden. Daarom hebben de Green Deal-partijen hun ambities verwoord in vier praktische transitielijnen:

1. van kosten naar waarde,
2. van reactief naar proactief,
3. van uniek naar uniform en
4. van alleen naar samen.

De transitielijnen beogen dat in 2020 in alle relevante GWW-projecten de Aanpak Duurzaam GWW wordt toegepast, zowel in de planvorming, aanleg en aanbestedingen als in het beheer en onderhoud. De partijen verwachten hierdoor een belangrijke bijdrage te leveren aan het verduurzamen van de sector.

Grondstoffenakkoord (2017)

Er is een forse omslag nodig in de manier waarop we in Nederland met grondstoffen en afval omgaan. Daarom hebben 180 partijen op 24 januari 2017 het Nationaal Grondstoffenakkoord getekend, waaronder de Unie van Waterschappen. In het akkoord staan afspraken om de Nederlandse economie te laten draaien op herbruikbare grondstoffen.

Onderstaand de drie strategische doelen om in 2050 grondstofneutraal te zijn:

1. grondstoffen in bestaande ketens worden efficiënt en hoogwaardig benut;
2. waar nieuwe grondstoffen nodig zijn, worden waar mogelijk fossiele, kritieke en niet-duurzaam geproduceerde grondstoffen vervangen door duurzaam geproduceerde, hernieuwbare en algemeen beschikbare grondstoffen;
3. nieuwe productiemethodes en producten worden circulair ontworpen, gebieden anders ingericht en nieuwe manieren van consumeren bevorderd. Hierdoor krijgt de gewenste reductie, vervanging en benutting van grondstoffen ter versterking van de economie een extra impuls.

De ondertekenaars maken plannen om de omslag naar een circulaire economie te bespoedigen. De onderwerpen biomassa, voedsel, kunststoffen, maakindustrie, bouw en consumptiegoederen zijn verder uitgewerkt en in plannen vastgelegd. Daarin staat welke stappen worden gezet om een volledig circulaire economie in 2050 te bereiken. Als tussendoel is voor 2030 geformuleerd om 50% van het primaire grondstoffenverbruik (mineraal, fossiel en metalen) te recyclen.

Waterschap Limburg heeft zich verbonden aan de implementatie van de volgende onderwerpen:

1. bouw: de overheid vraagt vanaf 2023 100% circulair uit;
2. consumptiegoederen: het stimuleren van de circulaire economie met als subdoelen waarde creatie, minder grondstoffen, optimale gebruiksduur en optimale benutting functionaliteit;
3. biomassa en voedsel: het aanbod aan duurzaam geproduceerde biomassa vergroten, circulair en regeneratief gebruik van bodem en nutriënten, optimale verwaarding biomassa en reststromen tot circulaire en biobased producten, vermindering voedselverspilling, meer plantaardige eiwitten en feeding and greening megacities.

Landelijk hebben de waterschappen de volgende top 5 aan grondstoffen vastgesteld om de circulaire economie te bespoedigen:

1. Fosfaat
2. Cellulose
3. Bioplastic
4. NEO-alginaat
5. Biomassa

Blue Deal (2018)

De Blue Deal is een programma dat tot en met 2030 loopt en één duidelijk doel heeft:

- twintig miljoen mensen in veertig stroomgebieden wereldwijd helpen aan schoon, veilig en voldoende water.

Hierbij ligt de focus op het bieden van hulp, het creëren van kansen voor het bedrijfsleven en het leren van andere landen. Zo blijven de Nederlandse waterbeheerders hun werk verbeteren.

Via de Blue Deal staan de waterschappen en ministeries regionale of nationale overheden voor een langere periode en met meer middelen bij. Niet als partij die investeert of meebouwt, maar als partner die helpt bij het zoeken naar oplossingen.

Binnen de partnerschappen worden projecten uitgevoerd die het waterbeheer stap voor stap beter op orde brengen. Het programma draagt daarmee bij aan het behalen van de Sustainable Development Goals 6.3-6.6, de Internationale Waterambitie en de visie van Dutch Water Authorities.